

Aristotel o kakovosti

Ingrid Kodelja

Aristotelove Kategorije

Kategorije spadajo med Aristotelova največkrat izdana, prevajana in komentirana dela. To je v veliki meri posledica dejstva, da so v vseh rokopisih, v katerih nam je bil posredovan *corpus Aristotelicum*, *Kategorije* na prvem mestu. Na začetek jih je verjetno postavil Andronik iz Rodosa (1. stol. pr. n. št.), ki jih je razumel kot splošen uvod v Aristotelov *Organon* – zbirko logičnih del. Ta dela so predstavljala orodje, ki so ga uporabljale in predpostavljale vse ostale znanosti. Ker Aristotelova logična dela najprej obravnavajo posamezne termine – kategorije, ki so najenostavnejši elementi diskurza –, mora biti njihovo preučevanje na samem začetku. Podobnega mnenja, pravi Berti (2008, § 1), so tudi današnji analitični filozofi, od Quina do Varzija, ki menijo, da je prvi problem, ki ga je treba obravnavati v filozofiji, problem kataloga vseh obstoječih predmetov. Franci Zore v spremni besedi k slovenskemu prevodu *Kategorij* pravi, da ima to Aristotelovo delo gotovo pomembno mesto v zgodovini filozofije, logike in znanosti, vprašanje pa je, kolikšen navdih lahko črpa iz njega današnje mišljenje, ki sicer svojo »pot naprej« uspešno išče tudi s »korakom nazaj« v antiko. Morda se nam danes zdi takšen način kategorizacije problematičen, vendar je ozaveđenje korenin današnjega mišljenja bistvenega pomena, pa naj jih vrednotimo tako ali drugače (Zore 2004, 99). Vsekakor je Aristotelovo kategorialno shemo vredno preučevati ne le zaradi naukov, ki jih vsebuje, temveč tudi zaradi zanimanja drugih filozofov in znanstvenikov zanj ter teorij,

ki so jih ustvarili, ko so jo uporabili kot odskočno desko. Aristotelova kategorialna shema je namreč pritegnila pozornost različnih filozofov, kot so Plotin, Porfirij, Akvinski, Descartes, Spinoza, Leibniz, Locke, Berkeley, Hume, Kant, Hegel, Brentano in Heidegger, ki so vsak na svoj način sprejemali, komentirali, branili, spreminjali ali zavračali njegove trditve.¹⁸

Sklop doktrin v *Kategorijah* predstavlja raziskovalni okvir za Aristotelove filozofske raziskave. Aristotel v *Metafiziki* govori o mnogoterih pomenih bivajočega, pravi, da se bivajoče izreka na mnogotero načinov (Aristoteles 1999, IV 2, 1003a 33–1003b 19). Bitnost (gr. *ousía*) pa daje enotnost pomenom bivajočega. Drugače rečeno, enotnost pomenov bivajočega izhaja iz dejstva, da so izrekani v razmerju do bitnosti (Reale 2004, 306). Bitnost je pred drugimi kategorijami in ima nad njimi primat, ki je ontološki in logični, je torej pogoj za obstoj in razumljivost drugih kategorij. Bitnost ni le pogoj obstoja vseh drugih kategorij v tem smislu, da so in da se jim reče, da so, le kolikor so v odnosu do bitnosti, ampak je tudi vsebovana v definiciji ali pojmu vseh drugih (Berti 2008, §21). Aristotel določi štiri skupine pomenov bivajočega (Aristoteles 1999, 1017a 7–1017b9):

- bivajoče glede na različne vrste kategorij;
- bivajoče po možnosti in dejanskosti;
- bivajoče kot resnično in lažno;
- bivajoče kot pridevek ali naključno bivajoče.

V *Kategorijah* torej Aristotel govori o načinu izrekanja bivajočega glede na različne vrste kategorij. To ne pomeni, da različne kategorije izražajo istovetni oz. enopomenski pomen bivajočega, ampak da vsaka izmed kategorij predstavlja pomen, drugačen od pomena vsakega od drugih. Pri bivajočem glede na različne vrste kategorij imamo torej toliko različnih pomenov bivajočega, kolikor je kategorij. Posamezne kategorije dajejo prve in osnovne pomene bivajočega, so namreč »izvirno ločevanje, na katerem nujno sloni razlikovanje poznejših pomenov« (Reale 2002, 310). Z logičnega vidika so najvišje delitve bivajočega oz. najvišji rodovi bivajočega, na katere je mogoče zvesti kateri koli člen stavka. Kakšen je torej Aristotelov klasifikacijski sistem? Preprosto povedano, gre za seznam najvišjih vrst, ki so znane tudi kot kategorije. Da obstajajo najvišje vrste, lahko utemeljimo z dejstvom, da se običajni predmeti našega izkustva razvrščajo v razrede z naraščajočo splošnostjo. Npr. lipa. V prvi vrsti je to lipa, zato sodi v razred z vsemi drugimi lipami in samo z njimi. Vendar pa je tudi drevo

18 Glej npr. Berti (2008, § 8–12), Studtmann (2021) in Thomasson (2019).

in spada v širši razred, in sicer v razred dreves, ki je širši od razreda lip. Če nadaljujemo, je tudi živo bitje in spada v razred, ki je še širši od razreda dreves. In tako naprej. Ko imamo pred seboj ta osnovni vzorec, si lahko zastavimo naslednje vprašanje: ali se to povečevanje splošnosti nadaljuje v neskončnost ali se konča pri razredu, ki je najsplošnejši možen? Ali se torej konča pri najvišji vrsti ali obstaja kategorija, ki vsebuje vsa in edina bitja, razred z največjo možno razširitvijo. V *Metafiziki* pa Aristotel trdi, da bivajoče ni rod (Aristoteles 1999, 998b23, 1059b31). Po njem je treba namreč vsak rod razlikovati z neko *differentia*, ki je zunaj tega rodu. Če bi bilo bivajoče rod, bi ga torej morala razlikovati *differentia*, ki bi bila zunaj njega. Z drugimi besedami, bivajoče bi se moralo razlikovati od nebivajočega, kar je po Aristotelovem mnenju metafizični absurd. Zato meni, da ne obstaja ena sama najvišja vrsta, ampak jih je po njegovem mnenju deset: bitnost ali bistvo, kakovost, količina, razmerje, dejavnost ali delovanje, trpljenje ali utrpevanje, kje ali kraj, kdaj ali čas, imetje in lega. Vsaka vrsta se diferencira v *species* z določenim nizom *differentiae*. Dejansko je po Aristotelu bistvo vsake vrste sestavljeno iz njenega rodu in *differentia*, ki skupaj s tem rodом opredeljuje vrsto. Prav zato so najvišje vrste strogo gledano neopredeljive – ker nad najvišjo vrsto ni rodu, je ne moremo opredeliti z rodovi in *differentia*. Nekaterе vrste v različnih kategorijah so tudi rodovi – z drugimi besedami, razlikujejo se v nadaljnje vrste. Toda na neki točki obstaja najnižja vrsta, ki se ne razlikuje več. Domnevamo lahko, da pod te vrste spadajo posameznosti, ki pripadajo tej vrsti (Studtmann 2021, 5).

Z Aristotelom so kategorije postale predmet mišljenja, dobile so svoje ime in so opredeljene, tako kot opredeljujemo žival, kip, državo, nevihto in tako naprej. S tem je mišljenju uspelo pojasniti svoje lastne produkte, ki jih je prej zgolj opazovalo (Popescu 2015, 272).

Kakovost¹⁹

Pojem kakovost je zelo širok in ga je težko zamejiti. Prej lahko rečemo, da obsega skupino pojmov, ki jim je skupna zgolj formalna funkcija, to je, da jih je mogoče uporabiti kot odgovor na vprašanje, *kakšen?*²⁰ V osmem

19 V slovenskem prevodu *Kategorij* (prevajalec Franci Zore) je grški termin ποιότητα preveden kot kakšnost, v angleških prevodih se uporablja termin *quality*, v italijanski *qualità*.

20 »Kakšnost pravim temu, glede na kar rečemo, da so nekateri nekakšni. Kakšnost sodi med stvari, ki jih rečemo na veliko načinov« (Aristotel 2004b, 8, 8b 26–27; glej tudi Abbagnano 2000, 717).

poglavju *Kategorij* (8b25–11a35) Aristotel kategorijo kakovost razdeli na štiri vrste:

1. drže in razpoloženja oz. dispozicije,
2. naravne sposobnosti in nesposobnosti,
3. trpne kakšnosti in utrpetja,
4. oblika.

Na začetku obravnave kategorije kakovosti Aristotel uvede razlikovanje med državami in razpoloženji. Pravi, da se drža od razpoloženja loči po tem, da je stabilnejša in trajnejša (Aristotel 2004b, 8, 8b 29). Aristotel na tem mestu ne poda neka načelne razlike med razpoloženji in stanji, razlika je samo v stopnji. Prav tako ne pove, kaj razume kot držo in kaj kot razpoloženje. V *Metafiziki* ta dva pojma bolj pojasni: razpoloženje je določeno kot urejenost tistega, kar ima dele ali po prostoru ali po moči ali po obliki; mora pa tu biti določen položaj. Po drugi strani pa je drža opredeljena kot razpoloženje, po katerem se nekaj nahajajočega se nahaja v dobrem ali slabem stanju (Aristoteles 1999, Δ 19 in 20).

Med drže Aristotel (2004b, 8, 8b 30–35) postavi znanja in vrline.

Kajti zdi se, da je znanje trajno ni negibljivo, četudi bi kdo prišel le do kanca znanja, razen če bi prišlo do velike spremembe zaradi bolezni ali česa drugega takšnega. Prav tako je tudi z vrlino; zdi se, da pravičnost in presodnost in vsaka izmed takšnih vrlin niso niti zlahka gibljive niti zlahka spremenljive.

Torej, pravičnost je vrlina in ena izmed vrst kakovosti. Drugače rečeno, kar je pravično, je tudi kakovostno, kar pa je kakovostno, ni nujno tudi pravično. Danes kakovost in pravičnost razumemo kot dva ločena pojma, v Aristotelovi filozofiji pa je razmerje med kakovostjo in pravičnostjo drugačno, kakovost in pravičnost nista ločeni kategoriji, pravičnost spada pod kategorijo kakovosti, je vrsta kakovosti.

Kot primere razpoloženj oz. dispozicij pa navede zdravje, bolezen, toploto in hladnost, saj je človek »nekako naravnani do njih, hitro pa se spreminja, ko postaja iz toplega hladen in iz zdravega obolel« (Aristotel 2004b, 8, 8b 37–9a 1).

Stvar se nekoliko zaplete v nadaljevanju, ko Aristotel pravi (2004b, 8, 9a 11–13): »Drže so tudi razpoloženja, razpoloženja pa niso nujno stanja. Kajti tisti, ki imajo drže, so tudi nekako naravnani do njih, tisti, ki so naravnani, pa nimajo v vsakem primeru drže.« Zdi se, da v tem odlomku

Aristotel nasprotuje temu, kar je pravkar rekel. Če se drže razlikujejo od razpoloženj na način, kot je prikazan na začetku razlage kategorije kakovosti (8, 8b 28–29), Aristotel ne more dosledno trditi, da so drže razpoloženja in da ni nujno, da so razpoloženja drže. Paul Studtmann (2003, 208–209) rešitev te zagate vidi v tem, da nad drže in razpoloženja postavi še en rod. Aristotelovo eksplicitno razlikovanje med državami in razpoloženji oz. dispozicijami, kot tudi njegova uporaba primerov za ponazoritev razlikovanja med njimi, kaže namreč na to, da je prva vrsta rod, pod katerega spadata dve vrsti – drže in dispozicije. Glede na zgoraj naveden odlomek iz *Kategorij* Aristotelove zaključne misli o prvi vrsti kakovosti nakazujejo, da je ta rod dispozicija – razpoloženje. Potemtakem sta tako rod kot vrsta razpoloženje, saj Aristotel uporablja isto besedo za rod in vrsto. Po Studtmannu gre pri tem za posebno vrsto dvoumnosti, saj Aristotel tudi drugod v svojih delih uporablja isto besedo za označevanje rodu in vrste, ki spada pod ta rod (str. 208–209). Npr., v *Fiziki* III 1 besedo *κίνησις* uporablja za označevanje vrste sprememb, v *Fiziki* V 3 pa za označevanje vrste sprememb, ki vključuje naključne, a ne bistvene spremembe; podobno, kot se rod živali deli na ljudi in živali. V enem smislu se »dispozicija oz. razpoloženje« nanaša na rod, v drugem smislu pa na vrsto, ki spada pod rod. Torej, če so drže in razpoloženja vrste pod rodom razpoloženje, potem bi bile vse drže razpoloženja, čeprav ne bi bila vsa razpoloženja drže. Poleg tega lahko vidimo, da Aristotel utemeljuje vključitev drž v rodovne dispozicije, saj pravi, da so tisti z državami na nek način naravnani po njih. Po tej razlagi torej Aristotel meni, da je prva vrsta razpoloženj, pod katero spadajo tista razpoloženja, ki so gibljiva oz. spremenljiva, torej razpoloženja, in tista, ki so dolgotrajna ali stalna, to so drže. Skratka, stabilnost in trajnost sta najprej predstavljali *differentia divisiva*, ker sta ločevali drže od razpoloženj; zdaj pa ti lastnosti predstavljata *differentia constitutiva*, ker znotraj vrste razpoloženja določata podvrsto drže kot trajnega in stabilnega razpoloženja (Grgić 1992, 165).

Aristotel v drugi rod kategorije kakovosti uvrsti bitja in stvari, ki imajo neko naravno sposobnost ali nesposobnost. Pravi npr., da so nekateri ljudje po naravi rokoborci ali so po naravi bolni. Vendar pa

tega ne rečemo, ker je vsak od teh nekako naravnan, ampak, ker ima naravno zmožnost, da nekaj naredi zlahka ali da nič ne utrpeva. *Rokoborci* ali *tekači* denimo ne rečemo ljudem zaradi nekakšne naravnosti, ampak ker imajo naravno zmožnost, da nekaj naredijo zlahka, *zdravi* rečemo, ker imajo naravno zmožnost, da ničesar od tega, kar jih doleti, zlahka ne utrpijo, *bolni* pa,

ker imajo nezmožnost nič utrpevati. Podobno temu je tudi s trdim in mehkim; kajti trdo rečemo nečemu zato, ker ima zmožnost, da se zlahka ne razdeli, mehko pa zato, ker ima nezmožnost istega. [Aristotel 2004b, 8, 9a 19–26]

Če izhajamo iz primerov, ki jih Aristotel postavi v prvo in drugo vrsto kategorije kakovosti ter za drugo pravi, da jo sestavljajo naravne sposobnosti in nesposobnosti, lahko za prvo vrsto rečemo, da je sestavljena iz pridobljenih dispozicij. Kot smo videli, sta znanost in vrlina drži. V *Nikomahovi etiki* pravi, da sta znanje in krepost pridobljeni (Aristoteles 1994, 1103 a): »[Z]idar postaneš s tem, da zidaš, kitarist postaneš s tem, da igraš na kitaro. In tako postanemo tudi pravični, če ravnamo pravično, umerjeni, če umerjeno delamo, hrabri, če se hrabro zadržimo.« Drugo vrsto kakovosti, sestavljeno iz naravnih sposobnosti ali nesposobnosti, so sholastiki imenovali dejavna kakovost (Abbagnano 2000, 718). Tretji rod kakovosti Aristotel imenuje trpne kakovosti in utrpetja, sholastiki pa so jih imenovali pasivne kvalitete. Ta rod sestoji iz čutnih zaznav in njihovih posledic (Aristotel 2004b, 8, 9a 29–32): »To so takšne stvari kot denimo sladkost in grenkost in kislost in vse temu sorodno, nadalje toplost in hladnost in belost in črnost.« V delu *O duši* Aristotel (1993, 422b) pravi, da sta sladkost in grenkoba predmet okusa; barve pravi predmeti gledanja (418a 26); ter toplota in mraz predmeti dotika (422b 26). Če *Kategorije* beremo skupaj z *O duši*, potem lahko rečemo, da so trpne kakovosti in utrpetja predmeti čutov. Takšno razlago podpira tudi Aristotelova razprava o kvalitativni spremembi v *Fiziki* (2004a, 245b 4–246a 4). Na tem mestu govori o tem, da pride do kvalitativne spremembe le v tretji vrsti kakovosti in da je taka vrsta sestavljena iz tistih lastnosti, ki so čutne. Čutne kakovosti in občutki so torej predmet čutov. Aristotel navaja, da so primeri te vrste kakovosti trpne kakovosti, ker vsaka izmed omenjenih kakovosti ustvarja utrpetje glede na zaznavanja.

Sladkost ustvarja utrpetje glede okusa in toplost dotika. Belosti in črnosti in drugim barvam ne rečemo trpne kakšnosti na isti način kot omenjenim, ampak zato, ker so same nastale iz utrpetja. Jasno je, da torej mnoge spremembe barv nastanejo s pomočjo utrpetja, kajti kogar je sram, je postal rdeč, in kogar strah, bled, in prav tako pri vsaki takšni stvari. [Aristotel 2004b, 8, 9b 7–14]

Nadalje Aristotel razlikuje čutne in čustvene kvalitete od utrpetij na podlagi dejstva, da so prve v posamezniku po naravi ali so dolgotrajne in jih je težko spreminjati, medtem ko se utrpetja lažje spreminjajo (Studtmann

2003, 214). Trditev, da utrpetja niso kakovosti, skuša utemeljiti s tem, ko pravi, da se stvari ne imenujejo tako in tako zaradi stanj, ki se zlahka vrnejo v prvotno stanje. To trditev ponazori z naslednjimi primeri (Aristotel 2004b, 8, 9b 22–35):

Kajti, če bledost ali črnost nastaneta v naravni sestavi, jima rečemo kakšnosti – *nekakšni* namreč rečemo ljudem glede na te stvari [...]. Temu, kar pa nastane iz zlahka razrešljivega in hitro popravljivega, rečemo utrpetja, kajti ne pravimo, da so nekateri *nekakšni* glede na to. Niti namreč ne rečemo za tega, ki je zardel, ker ga je sram, da je rdeč, niti da ta, ki je prebledel, ker ga je strah, je bled, ampak raje rečemo, da je nekaj utrpel. Tako rečemo takšnim stvarjem utrpetja, ne pa kakšnosti. Podobno tem stvarjem pa govorimo o utrpetjih in trpnih kakšnostih tudi pri duši.

Trenutna rdečica obraza osebe, ki zardi, je dispozicija, ki ustvarja občutke pri osebah, ki to rdečico zaznavajo. V tem smislu bi lahko rekli, da je kakovost, ki spada pod isto vrsto kot rdečica jabolka. Ker pa se hitro porrne v prvotno stanje, je trenutna rdečica obraza, za razliko od rdečice jabolka, utrpetje, ne pa čutna kakovost. Na tem mestu Aristotel sugerira, da sta stabilnost in trajnost kriterija, po katerima nekaj določimo kot kvaliteto. Vendar pa ti primeri ne dajo dobrega razloga za trditev, da kratkotrajno stanje obraza osebe ni kakovost, saj pri prvi vrsti kvalitete pravi, da med kvalitete spadajo tudi razpoloženja, četudi so manj obstojna kot drže. Zakaj torej to ne velja tudi v tem primeru? Grgić v Komentarju hrvaškega prevoda *Kategorij* glede tega pravi, da je očitno, da je Aristotel med kakovosti hotel uvrstiti moralne in razumske vrline, človekove duševne lastnosti; vse tisto, kar je povezano s človekovo zgradbo telesa, in tisto, kar je vezano na delovanje raznih zunanjih vplivov na človeka. Zato pri določanju kakovosti tudi postavlja različne kriterije. Želi namreč najti celoto pogojev, na podlagi katerih lahko o človeku rečemo, da je »takšen in takšen« (Grgić 1992, 167). Četrty rod kakovosti sestavljajo geometrijske oblike ali določitve, kot sta lik in oblika ter ravnost in zakrivljenost. »Kajti z vsakim od tega rečemo, da je nekaj nekajšno« (Aristotel 2004b, 8, 10a 13–14). Ko je stvar enkrat poimenovana s svojo obliko in z likom, je že ustrezno uokvirjena ali kvalificirana.

Po Aristotelu (2004b, 8, 10a 25–26) lahko te štiri načine biti stvari – kakšnosti dopolnimo z različnimi drugimi, vendar so ti štirje najpogostejši. Stvari, ki so izpeljane iz kakovosti oz. kakšnosti (iz pravičnosti pride pravičen, iz belosti belo) ali pa so na kakšen drugačen način izpeljane po

njih (po vrlini rečemo, da je nekdo častivreden – zato, ker ima vrlino, ne pa izpeljano iz vrline), so nekakšnosti (8, 10a 27–10b 11). Nekatere nekakšnosti nosijo v sebi nasprotnost oz. jo omogočajo, druge pa ne: nasprotnost pravičnosti je nepravичnost, belosti črnost; nič pa ni nasprotno rdečemu. Pomembno pri tem je, da so tudi nasprotja nekakšnosti (8, 10b 20–24),

če je pravičnost nasprotje nepravīčnosti, pravičnost pa je nekakšno, bo torej nekakšno tudi nepravīčnost. Kajti nobena izmed drugih kategorij se ne prilega pravičnosti, niti kolikšno niti v razmerju niti kje niti sploh nič takšnega, ampak le nekakšno.

Z drugimi besedami, način bivanja kot tak ne nasprotuje kot nasprotje drugi kategoriji (količina, razmerje itd.), saj je njena lastna nasprotnost tudi način bivanja kot takega. Aristotel ne dopušča sprememb v ali iz načina biti kot takega ali, recimo, transkategorialnega prestopanja (Popescu 2015, 274).

Namesto tega pokaže, da lahko nekateri načini bivanja – nekakšnosti – kot taki kažejo postopne opise ali imajo spremenljiv značaj intenzivnosti,²¹ vendar jih, glede na zgoraj rečeno, ni mogoče upoštevati s kvantitativnega vidika. *Bolj* in *manj* se nanašata na način biti kot tak brez kvantitativnega vrednotenja (ne povesta, *koliko*), le primerjata. Četudi je v nekaterih primerih še vedno mogoče zagovarjati rabo *bolj* ali *manj* glede na kakovost, nekaj ne more biti dvakrat bolj belo ali pol prav, razen v primerjavi z nečim drugim, zato ta raba ne predstavlja načina bivanja kot takega, temveč razmerje. Če upoštevamo izključno kakovost, sta izraza *bolj* in *manj* uporabljena izključno za prikaz podobnosti ali pomanjkanja podobnosti: kvadrat ni niti bolj niti manj podoben krogu kot pravokotnik. Nobeden od njiju namreč ne sprejema smisla kroga (Aristotel 2004b, 8, 11a 7–11). Le podoben lik – npr. krog, narisani brez pomoči šestila – je lahko bolj ali manj podoben krogu kot takemu. Za razliko od čutnih kakovosti in razpoloženj, ki sprejemajo *bolj* in *manj*, je torej v primeru geometrijskih oblik povsem očitno, da tega ne dopuščajo.

Kakovostna podobnost in nepodobnost nista merili za uvrstitev določene posameznosti v rod, temveč za označevanje razlik med temi posameznostmi. Označevanje lastnosti za vključitev posameznosti v rod se razlikuje od označevanja določene lastnosti v več posameznostih z namenom njihove

21 »Nekakšnosti sprejemajo bolj in manj. Rečemo, da je eno belo bolj ali manj belo od drugega, in da je pravični bolj pravičen od drugega. Sprejemajo tudi prirast – kar je belo, lahko postane še bolj belo –, ne v vseh primerih, ampak v večini; kdo bi namreč lahko dvomil, ali lahko rečemo, da je ena pravičnost bolj pravičnost od druge, in podobno tudi pri drugih razpoloženjih« (Aristotel 2004b, 8, 10b 27–33)

primerjave. Prva pravzaprav ni kakovost v polnem pomenu besede, temveč razmerje (Popescu 2015, 275).

O kakovosti Aristotel govori tudi v 14. poglavju 5. knjige *Metafizike*. Tu kakovost obravnava na drugačen način kot v *Kategorijah*. Opredeli jo kot razliko v bitnosti (Aristoteles 1999, 5, 14, 1020a 33–38):

[Č]lovek je živo bitje določene kakšnosti, ker je dvonožno bitje, konj pa zato, ker je četveronožno bitje, in krog je lik določene kakšnosti, ker je brez kotov, kajti kakšnost je razlika z ozirom na bitnost.

Ti primeri potrjujejo razliko, zaradi katere se stvari obravnavajo na določen način: ljudje so si podobni, ker so dvonožni, konji, ker so štirinožni, in geometrijski liki brez kotov so (bolj ali manj) podobni krogu. Drugi pomen besede kakovost, ki ga najdemo v 14. poglavju 5. knjige *Metafizike*, Aristotel pripiše številom, ki izražajo vrednosti površine ali prostornine in so produkt množenja preprostih števil (Aristoteles 1999, 5, 14, 1020b 1–8). Za razliko od čistih količin (preprostih števil) imajo ti produkti kakovostne determinante – kakovost pripada določljivi naravi, količina sama po sebi pa je nedoločljiva (Trendelengurg 2012, 180). Nadalje pa med kakovosti šteje še lastnosti stvari v gibanju, kolikor so v gibanju, in razlike gibanj – npr. toplota in hlad, teža in lahkost, dobro in hudo ...²² Zdi se torej, da je kakovost vedno pojmovana tako, da predstavlja razliko posameznega od splošnega, pa naj bo slednje univerzalno bistvo ali univerzalni pojem neke dejavnosti (str. 180).

Na koncu poglavja o kakovosti se Aristotel dotakne še odnosa med kategorijama kakovosti in razmerja. Ugotavlja, da nekatere vrste kakovosti sovpadajo z nekaterimi vrstami razmerij, zato se ti kategoriji delno prekrivata. Pravi (Aristotel 2004b, 8, 11a 37–39): »[Č]e pride do tega, da je ista stvar nekakšnost in stvar v razmerju, ni nič nenavadnega, če to prištejemo k obema viroma.« To pomeni, da Aristotel ne ponuja neke popolne klasifikacije, in priznava, da lahko nekateri predmeti spadajo tudi v različne kategorije (Berti 2008, §19).

Glede na to, kar je bilo povedanega o kategoriji kakovosti pri Aristotelu, lahko rečemo, da je kakovost po eni strani merilo za razlikovanje posameznosti, pri čemer podobnost ali nepodobnost olajša razlikovanje med njimi, po drugi strani pa je kakovost lastnost ali skupek lastnosti, na podlagi katerih je mogoče posameznosti razvrstiti in uvrstiti v skupine ali razrede

22 Ta vrsta kakovosti ustreza držam in razpoloženjem, ki jih obravnava v *Kategorijah* 8.

(Popescu 2015, 276). Kakovost, tako kot ostale kategorije, spada k akciden-
cam, ne k bistvu stvari. Kakovosti tudi ne moremo razumeti samo v po-
zitivnem smislu (kot izključno nekaj dobrega), saj, kot smo videli, kvalitete
vključujejo tudi nasprotja.

Aristotelovo pojmovanje kategorije kakovosti ima svoje zagovornike in
nasprotnike. Njegovo shemo so ostro kritizirali tako znanstveniki kot filo-
zofi. Kritike se nanašajo predvsem na ustreznost delitve te kategorije, neka-
teri zagovorniki, npr. Tomaž Akvinski, pa so, nasprotno, rodove v kategori-
ji kakovosti razumeli kot sistematično razvijajoče se iz nekaterih osnovnih
metafizičnih načel (Studtmann 2021, 10–11; 2003; Kahm 2016). Kant in He-
gel pa celotni Aristotelovi tabeli kategorij očitata, da je bila sestavljena »rap-
sodično«, brez nekega osnovnega načela (Berti 2008, § 10). Vendar pa, ne
glede na to, ali so se filozofi in znanstveniki strinjali z Aristotelovo kate-
gorialno shemo ali ne, je imel njegov sistem kategorij pomembno instru-
mentalno vlogo – v stoletjih od svojega nastanka je predstavljal izhodišče
za številne metafizične in znanstvene raziskave. Berti meni, da Aristotelove
kategorije še vedno služijo svojemu namenu. Kar je bilo za Kanta in Heg-
la pomanjkljivost Aristotelove tabele kategorij, tj. njena rapsodičnost, je po
njegovem mnenju njena prednost, saj jo dela prožno, prilagodljivo, dovzet-
no za spremembe in dopolnitve. To je poleg tega odlika celotne Aristote-
love filozofije, ki si po eni strani prizadeva biti sistematična, tj. zajeti celot-
no stvarnost oz. svet izkustva, po drugi strani pa je odprt, problematičen
sistem, prilagodljiv različnim obdobjem in različnim področjem. Pravza-
prav ni naključje, da ga filozofski tokovi, kot so tomizem na eni strani, Hei-
degger in hermenevtika (zlasti Gadamer) na drugi ter analitična filozofi-
ja z drugimi (Austin, Ryle, Strawson, Wiggins), še danes lahko uporabljajo.
Vrednost Aristotelovega nauka o kategorijah, pravi Berti (2008, § 29–30), je
tudi v tem, da je poleg tega, da je nekakšen univerzalni katalog, kakršnega
iščejo analitični filozofi, tudi prvi poskus, da bi med stvarmi in pojmi, ki jih
razvršča, vzpostavil določen red.

Kar se v kontekstu terminološke in konceptualne problematike kako-
vosti ter pravičnosti v izobraževanju zdi pomembno pri Aristotelovi razla-
gi kategorije kakovosti, je to, da je kakovost pojmovana širše, kot jo razu-
memo danes. V *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (Inštitut za slovenski
jezik Frana Ramovša ZRC SAZU 2014) je kakovost npr. opredeljena »zgolj«
kot tisto, »kar kaj opredeljuje glede na pozitivne lastnosti oz. kar kaj opre-
deljuje glede na veliko mero pozitivnih lastnosti«. Po Aristotelu pa med ka-
kovosti spadajo tudi nasprotja, torej v tem primeru tudi negativne lastnosti.

Kakovost ne pomeni nujno, da gre za nekaj vrednostno pozitivnega ali konstruktivnega. »Nova kvaliteta« pomeni le bistveno spremenjeno lastnost stvari oz. pojava, lahko torej tudi spremembo na slabše.

Če sprejmemo Aristotelovo shemo desetih kategorij, vidimo tudi, da sta kvantiteta (količina) in kvaliteta ločeni kategoriji in kot taki vsaka zase predstavljata pomen, drugačen od pomena drugih kategorij. V tem smislu se postavlja vprašanje, ali lahko kvaliteto merimo oz. na kakšen način lahko kvantitativne podatke kvalitativno ovrednotimo. Ali lahko, kot pravi Karl Marx v *Kapitalu* (2012, 600–631), zgolj kvantitativne razlike ob določeni točki preidejo v kvalitativne spremembe oz. ali lahko nekaj, ko preseže kritično količino (kvantiteto), pridobi novo kvaliteto.

Poleg tega smo videli, da Aristotel pravičnost povezuje s kakovostjo, pravičnost kot vrlina je vrsta kakovosti. Danes ta dva pojma razumemo kot samostojna. S pravičnostjo se Aristotel v *Kategorijah* posebej ne ukvarja, to vrlino podrobneje opredeli v *Nikomahovi etiki*.